

O'QUVCHILARNING AXBOROT BILAN ISHLASH KOMPETENSIYASI RIVOJLANTIRISH DOLZARB PEDAGOGIK MUAMMO SIFATIDA

Meliqulov Nurmahmad

Termiz davlat pedagogika instituti

3-kurs talabasi

Annotatsiya: Ushbu maqolada o'quvchilarning axborot bilan ishlash kompetensiyasi rivojlantirish dolzarb muammo sifatida o'rganilishi haqida batafsil aytib o'tilgan.

Kalit so'zlar: o'quvchi, boshlang'ich ta'lim, kompetensiya, pedagogik muammo. XXI globallashuv asrida axborotga bo'lgan talab har qachongidan ko'ra, ortib bormoqda. Shuning uchun, xolis va haqqoniy axborotlarni tarqatish, ommaning bu axborotga bo'lgan talabini qondirish avvalgidan ko'ra hozirgi kunda juda dolzarb ahamiyat kasb etadi. Bugungi kunda zamon juda tez sur'atlarda rivojlanib bormoqda. Shuning barobarida ilm-fan xam, ta'lim-tarbiya yuksalmoqda. Ta'lim jarayonida yangilik sifatida kirib kelgan kompetensiya tushunchasi va ularni pedagogik jaroyonda tutgan o'rni muhim ahamiyat kasb etadi.

“Kompetensiya (lot. compete-erishyapman, munosibman, loyiqman) muayyan davlat organi (mahalliy o'zini o'zi boshqarish organi) yoki mansabdor shaxsning krnun, ustav yoki boshqa hujjat bilan belgilangan vakolatlari, huquq va burchlari doirasi hamda u yo bu sohadagi bilimlar, tajriba ma'nolarini anglatadi”.

Kompetensiyani bir nechta turlari, kvalifikatsiyasi mavjud bo'lib, shulardan biri sifatida axborotlar bilan ishlash kompetensiyasi misol keltirish mumkin. “Axborot – inson kun davomida sezgi organlari orqali qabul qilinuvchi xar qanday bilim, ko'nikma, ma'lumotdir”. “Kompetentsiya-bu shaxsning unga va faoliyat mavzusiga shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan tegishli vakolatlarga ega bo'lishi, egalik qilishi. Malaka-bu olingan shaxsiy va kasbiy bilim va ko'nikmalardan amaliy yoki ilmiy faoliyatda faol foydalanish qobiliyatidir”.

Pedagogikada rivojlanishning hozirgi bosqichida "kompetentsiya" va "kompetentsiya" tushunchalarining aniq ta'rifi mavjud emas. Tadqiqotchilar ushbu masalaning muammolarini turli yo'llar bilan aniqlaydilar: T. V. Ivanovanning ta'kidlashicha, "kontseptual apparatning etarli darajada ishlab chiqilmaganligi vakolatlar ro'yxatini aniqlashda sezilarli qiyinchiliklarni keltirib chiqaradi, "kompetentsiya" va "kompetentsiya" tushunchalari odatda bir xil, shuning uchun savol tug'iladi: ular bir xilmi yoki ular boshqacha tushunchalarmi. Tashqi shaklning qisman tasodifiyligi, shunga o'xshash tovush tushunchalarning

noto'g'ri o'zgarishiga va so'zlarning buzilishiga olib keladi. Etimologik nuqtai nazardan, ikkala so'z ham lotin tilidan kelib chiqqan. Competentia kompetentsiyasi-tegishli, qobiliyatli; kompetentsiya - competo - erishish, mos kelish, mos kelish. Ular ingliz tilidan olingan bo'lib, unda raqobat so'zi bir qator ma'nolarga ega, birinchisi - qobiliyat, ma'lumotlar, bilim, vakolat; ikkinchisi - vakolat, vakolat.

Fanning turli sohalari tadqiqotchilari tomonidan ularning mohiyatini pedagogik jihatdan aniqlash uchun taklif qilingan ushbu tushunchalarning ta'riflarini ko'rib chiqing. A. V. Xutorskoyning fikricha, "kompetentsiya ma'lum bir ob'ektlar va jarayonlar doirasiga nisbatan o'rnatilgan va ularga nisbatan yuqori sifatli samarali faoliyat uchun zarur bo'lgan o'zaro bog'liq shaxsiy xususiyatlar (bilim, ko'nikma, ko'nikma, faoliyat usullari) to'plamini o'z ichiga oladi. Kompetentsiya-bu shaxsning unga va faoliyat mavzusiga bo'lgan shaxsiy munosabatini o'z ichiga olgan tegishli vakolatlariga ega bo'lishi, egalik qilishi. Ushbu ta'rifga muvofiq, kompetentsiya - bu jamiyatda ishlash uchun zarur bo'lgan shaxsiy xususiyatlar to'plami, kompetentsiya-ma'lum bir sohadagi tajriba.

I. A. Zimnaya "kompetentsiya" ni insonning ijtimoiy va kasbiy hayotidagi bilimga asoslangan, intellektual va shaxsan shartlangan tajriba sifatida belgilaydi. Aksincha, "kompetentsiya "yashirin", "potensial "zaxirasini" ishlatish" ga kelmagan deb hisoblanadi. "Muallif kompetentsiyani bilim va amalda o'rganilgan ko'nikmalar, ko'nikmalar to'plami sifatida ko'rib chiqadi. Kompetentsiya mavhum mavjudotning passiv elementi sifatida talqin etiladi, bu bilan bahslashish mumkin".

A. V. Barannikov kompetentsiyaga asoslangan yondashuv muammolariga bag'ishlangan asarida kompetentsiyani quyidagicha ko'rib chiqadi "... o'quvchining olgan bilimlari, uning o'quv va hayotiy tajribasi, bilim faoliyati va ta'lim amaliyoti natijasida rivojlangan qadriyatlari va moyilliklariga asoslangan mustaqil ravishda amalga oshiriladigan qobiliyat.

Ingliz psixologi J. K. Teng kompetentsiyani mavzu sohasidagi aniq harakatlarni samarali amalga oshirishning o'ziga xos qobiliyati, shu jumladan tor doiradagi bilimlar, maxsus turdagi fan ko'nikmalari, fikrlash usullari, ularning harakatlari uchun javobgarlikni tushunish sifatida belgilaydi. U "yuqori vakolatlar" ni ta'kidlaydi, bu odamda yuqori darajadagi tashabbuskorlik, odamlarni o'z maqsadlariga erishish uchun tashkil etish qobiliyati, o'z harakatlarining ijtimoiy oqibatlarini baholash va tahlil qilishga tayyorligini anglatadi. Mualliflar kompetentsiyani qobiliyat, qobiliyat bu qobiliyat, shuningdek, ba'zi harakatlarni amalga oshirish qobiliyati sifatida ko'rib chiqishni taklif qilishadi, shuning uchun yuqorida tavsiflangan ikkita ta'rif yanada sig'imli, chunki ular nafaqat orttirilgan,

maqsadga muvofiq shakllangan ko'nikmalarni, balki ularni amalga oshirish imkoniyatini ham taklif qilishadi.

Britaniyalik tadqiqotchilar vakolatning uchta darajasini aniqlaydilar:

- "integrativ kompetentsiya-bilim va ko'nikmalarni birlashtirish va ulardan tez o'zgaruvchan tashqi muhitda foydalanish qobiliyati;
- psixologik kompetentsiya-ichki va tashqi hissiy ta'sirlarni boshqarish va boshqarish, odamlarning xatti-harakatlarini bashorat qilish va boshqarish qobiliyati;
- faoliyatning turli sohalarida kasbiy kompetentsiya".

Maktab ta'limiga nisbatan qo'llaniladigan asosiy vakolatlar deganda o'quvchilarning o'zlari uchun dolzarb muammolarni hal qilishda noaniqlik sharoitida mustaqil ravishda harakat qilish qobiliyati tushuniladi. Ushbu qobiliyat maktab ta'limi doirasidan tashqarida ham amalga oshirilishi mumkin. Maktab tomonidan shakllantirilgan asosiy kompetentsiyalarni bunday tushunishning bir nechta xususiyatlariga e'tibor qaratamiz. Birinchidan, biz nafaqat ta'lim sohasida, balki faoliyatning boshqa sohalarida ham samarali harakat qilish qobiliyati haqida gapiramiz. Ikkinchidan, biz muammoning echimlarini mustaqil ravishda aniqlash, uning shartlarini aniqlashtirish, hal qilish usullarini izlash va olingan natijalarni mustaqil baholash zarur bo'lishi mumkin bo'lgan vaziyatlarda harakat qilish qobiliyati haqida gapiramiz. Uchinchidan, bu maktab o'quvchilari uchun dolzarb bo'lgan muammolarni hal qilishni anglatadi.

"Boshlang'ich sinf o'quvchilarning axborot kompetentsiyasini baholash vositasini ishlab chiqish" loyihasi ushbu kontseptsiyaning ta'rifini beradi. Unda axborot kompetentsiyasi" o'quvchilar va o'qituvchining axborotga kirish, uni aniqlash, tashkil etish, qayta ishlash, baholash, shuningdek uni yaratish va uzatish uchun axborot texnologiyalaridan foydalanish qobiliyati" deb talqin etiladi. O.B.Zaytseva axborot kompetentsiyasi deganda nazariy bilimlar, innovatsion texnologiyalar sohasidagi amaliy ko'nikmalar va ma'lum bir "shaxsiy fazilatlar" to'plamiga asoslangan murakkab individual psixologik ta'limni tushunadi"¹². Xulosa qilishimiz mumkinki, zamonaviy jamiyatda maktab o'quvchilarida axborot kompetentsiyasini shakllantirish zarurati mavjud. Bu kompetentsiyaga asoslangan yondashuvning tarkibiy qismlaridan biridir. Boshlang'ich sinf o'quvchilarida har qanday fan bo'yicha o'quvchilarda axborot kompetentsiyasini shakllantirish zarur. Yuqoridagi fazilatlar har biri "kompetentsiya" deb nomlanadi. Maktabga ushbu vakolatlarni shakllantirish vazifasi yuklatilgan. Ammo vakolatlar boshqacha: asosiy, fanlararo, mavzu. Zamonaviy dunyoda hayot uchun eng muhim bo'lgan vakolatlar "kalit" deb nomlanadi.

XIX asr oxirlarida Germaniyada pedagog Vilgelm Avgust Lay (1862- 1926) “ish-harakat pedagogikasi”ga asos soldi. Uning g’oyalarida ham o’ziga xos ijobiy tomonlari, yangiliklar bor edi. Lay pedagogik jarayonda ifodalash, tasvirlashga katta ahamiyat berdi, chunki uning fikricha, mana shunday ifodalash yoki tasvirlash jarayonida o’quvchilar o’z faolliklarini ko’rsatish imkoniyatiga ega bo’ladilar, harakat qiladilar. Uning fikricha, tasvirlashning har qanday turlari: rasm solish, loy va plastilindan buyumlar yasash, har xil narsalarning modelini yasash, chizmachilik, dramatisasiya, ashula, musiqa, raqslar, shuningdek, o’simlik hamda hayvonlarni parvarish qilish tajribalarini o’tkazish, og’zaki va yozma ishlar va shu kabilar ta’lim jarayonidagi «ifodalash» vositalaridir. Lay fikricha hamma darslar ana shu qoidalar asosiga qurilishi lozim. Shuni yodda tutish kerakki, “yosh o’quvchining axborot kompetensiyasi nafaqat kompyuter texnikasi bilan ishlash ko’nikmalarining mavjudligini, balki tanqidiy fikrlash qobiliyatini, ya’ni ma’lumotni mustaqil ravishda izlash, tanlash, tahlil qilish, tashkil etish, taqdim etish va uzatish qobiliyatini ham o’z ichiga oladi. turli shakllarda va turli xil ommaviy axborot vositalarida, asosli xulosalar chiqarish, bu o’quvchiga tarkibni tushunishga, tahlil olingan ma’lumotlarni baholash”. Shunday qilib, yosh o’quvchilarda axborot kompetensiyasining ko’rsatkichlari turli xil ma’lumot manbalaridan foydalanish qobiliyati, o’quvchilarning kompyuter savodxonligi, uning ishonchliligini tanqidiy baholash va tahlil qilish, shuningdek ma’lumotlarni bir turdan boshqasiga o’tkazish qobiliyatidir degan xulosaga kelishimiz mumkin.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

Хайдарова, М. (2023). НАУЧНО-ТЕОРЕТИЧЕСКИЕ ОСНОВЫ ПРЕПОДАВАНИЯ ДИСЦИПЛИНЫ ВОСПИТАНИЕ. ИЖТИМОЙ-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари / Актуальные проблемы социально-гуманитарных наук / Actual Problems of Humanities and Social Sciences.

3. Mahliyo Khaydarova. (2023). THE CONTENT OF TEACHING SCIENCE OF EDUCATION IN PRIMARY CLASSES. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 45-48.

4. Mahliyo Khaydarova. (2023). IMPROVEMENT OF METHODOLOGICAL FACILITY TO TEACHING PEDagogy. *World Bulletin of Social Sciences*, 27, 49-53.

5. XAYDAROVA MAHLIYO XABIBULLAYEVNA. (2022). THEORETICAL BASES OF PREPARATION OF FUTURE PRIMARY SCHOOL TEACHERS FOR TEACHING THE SUBJECT OF EDUCATION. *Conference Zone*, 95–96.

6. XAYDAROVA MAHLIYO XABIBULLAYEVNA. (2022). THE NEED TO TEACH THE SUBJECT OF EDUCATION IN PRIMARY SCHOOL. *Conference Zone*, 97–98.
9. Xaydarova, M. (2023). BO ‘LAJAK BOSHLANG ‘ICH SINFI O‘QITUVCHILARINI TARBIYA FANINI O‘QITISH FAOLIYATIGA TAYYORLASH MAZMUNI. *Interpretation and researches*, 2(1).
10. Jahonova, X., & Xaydarova, M. (2023). TA‘LIMDA STEAM TEXNOLOGIYASI. *Interpretation and researches*, 1(1).
11. Turayev, A. (2023). TIMSS 2023 TADQIQOTIDA RAQAMLI TEST TOPSHIRIQLARINING TURLARI VA JAVOB FORMATLARI. *Interpretation and Researches*, 1(1).
- Djumayeva , H. ., & Turayev , A. . (2022). METHODOLOGY OF COMBINATORY PROBLEMS SOLVING IN THE TIMSS INTERNATIONAL ASSESSMENT PROGRAM IN PRIMARY CLASS MATHEMATICS LESSONS. *Евразийский журнал академических исследований*, 2(12), 1224–1228.